

ELS ANYS SENSE ESTIU

Recorden allò que la notícia no és que un gos mossegue un home, sinó que aquest mossegue al ca? Doncs, curiosament, quant a la meteorologia i al clima, des de fa alguns anys la notícia permanent és la calor que tenim cada estiu, fins i tot en aquells casos en què les temperatures són les normals per a l'estació. El clima estival d'Espanya, llevat de la seua façana cantàbrica i de les zones de muntanya, és dels més càlids d'Europa, amb mitjanes tèrmiques actuals de 24 a 27 °C per als mesos de juliol i agost en la major part del seu arc mediterrani. Un privilegi climàtic del qual ha depès directament l'interès dels milions de turistes que ens visiten, procedents de països on ni tan sols tenen garantit el sol durant la canícula. I, precisament per això, la veritable notícia meteorològica s'ha produït quan s'ha perdut aquest privilegi anual i les condicions atmosfèriques han estat adverses en ple estiu, amb resultats catastròfics per a la campanya turística. Des que l'escalfament global està en la ment de tots, semblen obsessionats cada estiu amb les onades de calor, de vegades reals i de vegades no tant, però en els anals de la climatologia hi ha episodis diferents que ens parlen justament del cas contrari: d'anys sense estiu a Europa, inclosa Espanya, i és evident que tornarà a succeir, encara que la freqüència d'aquest fenomen siga clarament menor a la de les invasions d'aire càlid d'origen tropical.

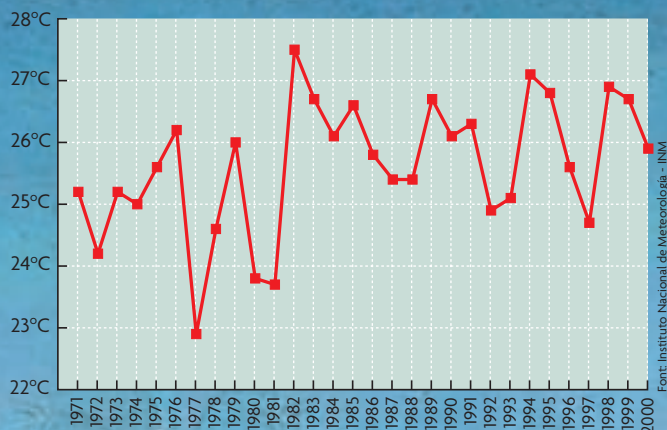
En els temps recents no hi ha hagut a Espanya estiu tèrmicament més anòmal, pel fred, que el de 1977. Juliol i agost van marcar temperatures que, de terme mitjà, van ser de 3 a 4 °C més baixes del normal, la qual cosa és molt. En contra de l'habitual, aquell estrany estiu vam tenir sobre la Península una persistent entrada d'aire fresc del nord que, a més d'afavorir setmanes amb temps molt rúfol en les platges mediterrànies, va portar el fred a moltes zones de l'interior. Va gelar de nit en poblacions situades en els rasos de Molina de Aragón (Guadalajara), l'entorn dels Picos de Urbión, la vessant nord de Gredos

i, per descomptat, en nombroses comarques pirinenques. Aquell juliol va ser el més fred del segle XX per al conjunt d'Espanya, i així ho testifiquen les dades de la xarxa meteorològica, de la qual extraiem la de l'Observatori de l'Ebre, a Tortosa, la temperatura mitjana del qual d'aquell mes va caure fins als 22,9 °C. Des de 1977 no han tornat a repetir-se mesos de juliol i agost tan frescos, però els anys sense estiu no depenen només del règim tèrmic. Els anys 1993, 1996 i 2002, per citar només tres exemples, les tempestes es van encarregar de llançar a perdre les vacances de milions d'espanyols i ciutadans estrangers que no donaven crèdit al que veien els seus ulls quan observaven dies grisos i tempestuosos en lloc de les lluminoses jornades a ple sol que desitjaven. A l'agost de 1996, que no s'oblidarà per la tragèdia del camping de Biescas, el mal oratge va afectar una gran part d'Espanya, incloses les costes mediterrànies, i el 2002, encara que en menor mesura, també va succeir una cosa semblant. Un estiu plujós, com ho van ser aquells, no solament no és l'habitual, sinó que a més ni tan sols entra en el cap dels ciutadans, que no encerten a comprendre que les seues setmanes d'oci es puguen malmetre per una traïció atmosfèrica com aquesta.

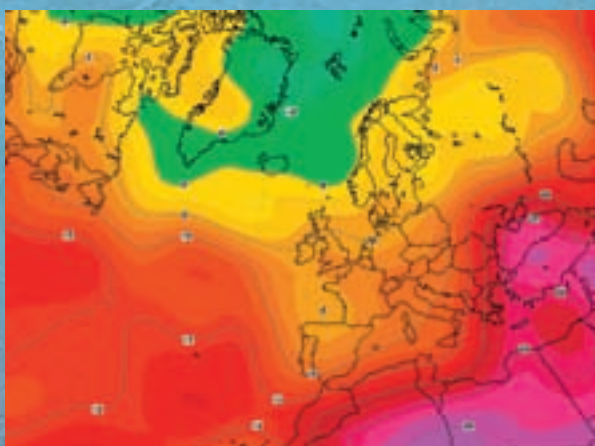
Però, en el fons, ens queixem per la nostra mala memòria i la nostra creixent falta d'aclimatació, que ens ha dut a no saber viure si el dia no naix com nosaltres anhelem. Els estius d'altres temps no tan llunyans, com els de la primera meitat del segle XX i els del segle XIX, no eren tan bons tèrmicament com els actuals i l'impacte de les tempestes anava molt més enllà del simple disgust per haver perdut un dia de vacances: perjudicava directament les formes de vida en una societat molt més rural que la del present. I això va ser una tragèdia generalitzada no solament a Espanya, sinó també al conjunt d'Europa, el 1816, l'any sense estiu més famós de la història.

Un any abans, a l'abril de 1815, la colossal erupció del volcà Tambora en l'illa de Sumbawa, a Indonèsia, va causar la mort a més de 80.000 persones i va injectar en

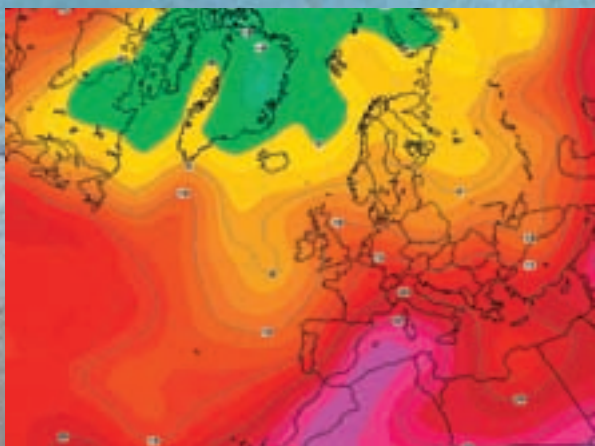
Detall d'un apunt d'Ignasi Pinazo Camarlench de la platja de la Malvarosa de València.

Com en la resta d'Espanya, en l'Observatori de l'Ebre, el juliol de 1977 va ser el més fred del període 1971-2000, amb una mitjana de 22,9 °C. En canvi, 1982 i 1994 van ser els més càlids, amb 27,5 i 27,1 °C de terme mitjà, respectivament.

Aquests dos mapes mostren el contrast de temperatures a uns 1.500 metres d'altitud a Espanya i Europa per a una mateixa data d'anys diferents. A dalt, el 23 d'agost de 1977, any en el qual es va produir l'estiu més fred del segle xx; i a sota, el 23 d'agost de 1994, excepcionalment càlid en tot el vessant mediterrani. Les zones en color rosa assenyalen les temperatures més altes, que el 1994 envaiïen tot el litoral mediterrani espanyol, mentre que el 1977 gran part d'Espanya apareix acolorida en groc, amb temperatures molt més fresques del normal a l'estiu.

El volcà Tambora, en l'illa indonèsia de Sumbawa, en una imatge recent captada per la NASA. L'altitud de la caldera actual no arriba als 2.900 metres, però abans de l'erupció d'abril de 1815 superava els 4.000. Aquella erupció va causar el 1816 l'any sense estiu més famós de la història en tot l'hemisferi nord: l'estratosfera es va embrutar amb un dens mantell de cendres que va reduir la radiació solar rebuda per la Terra.

les capes altes de l'atmosfera milions de tones de cendres, que amb el pas del temps van anar estenent-se al voltant de tot el globus. Durant les setmanes i mesos següents, el mantell de pols i cendres volcànics amb els quals va quedar impregnada l'estratosfera va produir bells i acolorits ocasos en tot el planeta, encara que els seus habitants no van saber relacionar la causa, ni tan sols el cèlebre pintor anglès William Turner, que els va plasmar en alguns dels seus quadres més famosos. Encara que ara sí que ho sabem, ells tampoc no es van asabentar que l'opac vel de cendres violentament vomitades pel volcà Tambora, com que va reduir el percentatge de radiació atmosfèrica, va fer baixar la temperatura en la Terra, com va succeir el 1991 després de l'erupció del Pinatubo a Filipines, després de la qual la temperatura planetària va baixar més de mig grau. Però el 1816, un any després del cataclisme del Tambora, les coses van ser molt pitjors. L'estiu d'aquell any no va ser tal, de manera que als països del centre i el nord d'Europa va fer fred en els mesos de juliol i agost, mentre que en el conjunt del continent es van perdre les collites enmig de la sorpresa de la gent, i el patró meteorològic van ser contínues tempestes i inundacions.

Quasi dos segles després del pitjor any sense estiu de la història sabem el paper decisiu que l'activitat volcànica ha ocupat en les oscil·lacions naturals del clima. Els cicles amb grans erupcions, capaces de dipositar grans masses de cendra en l'estratosfera, afavoreixen el refredament de la superfície terrestre, ja que oculten una part de la radiació del Sol. De la mateixa manera, les èpoques amb escassa activitat volcànica a escala planetària –com la dels últims decennis– podrien ser un dels factors que obren la porta a períodes més càlids.

VICENTE AUPÍ
Levante-EMV